

УДК 025.173:050.486:37]-049.7-047.36

Тетяна Лога,
завідувач сектору філії ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Ірина Щочкіна,
завідувач сектору філії ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Моніторинг використання галузевих журналів у філії Державної наукової педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського

У статті представлено результати моніторингу використання журналів з питань педагогіки та психології у філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Сформульовано рекомендації щодо розширення "ядра" журнального фонду педагогічної та психологічної тематики.

Ключові слова: Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського, моніторинг, "ядро" бібліотечного фонду, педагогічні журнали, психологічні журнали.

На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи моніторинг інформаційних запитів читачів набуває все більшої актуальності. Інформація про найзатребуваніші документи дає змогу здійснювати оптимальне комплектування бібліотечного фонду та раціональне розміщення документів у фондосховищах, що забезпечує якісне обслуговування читачів. Крім того, сучасний рівень інформаційних технологій уможливує надання користувачам електронних копій найбільш запитуваних документів, які зберігаються у фонді лише в одному примірникові, особливо це стосується періодичних видань (журналів).

Термін "моніторинг" використовується в багатьох галузях для визначення цілеспрямованого спостереження за певними об'єктами чи середовищем у просторі й часі. Початком розвитку таких досліджень вважають кінець ХХ ст., хоча мета, принципи й методи моніторингу нерозривно пов'язані з управлінням економікою. Аналіз наукової літератури щодо терміна "моніторинг" дає підстави констатувати, що він використовується переважно у таких значеннях:

- 1) постійний контроль за будь-яким процесом з метою виявлення, чи відповідає він бажаному результату або початковим прогнозам [9, с. 652];
- 2) безупинне спостереження за економічними (або будь-якими іншими) об'єктами, аналіз їхньої діяльності як складова частина управління [3].

Таким чином, можна вважати, що моніторинг запитів користувачів бібліотеки є специфічною функцією управління бібліотечним фондом.

Важливість моніторингу інформаційних запитів користувачів підкреслювали у своїх роботах вітчизняні дослідники: О. Василенко, О. Ісаєнко, О. Лопата, Г. Степанченко, Ю. Яковлева. Зокрема, Ю. Яковлева розглядає технологію формування бібліотечного фонду (ФБФ) як цикл, що складається з восьми послідовних процесів: моделювання; комплектування; облік; опрацювання; розміщення документів; забезпечення збереженості документів БФ; їхнє доставляння; аналіз інформації. Моніторинг інформації щодо реально сформованого контингенту абонентів, їхніх інформаційних інтересів і запитів дає змогу формувати бібліотечний фонд за допомогою конкретних фактичних даних [11]. Також Ю. Яковлева зазначає, що не менш важливою для формування фонду є інформація щодо кількості та причин відмовлень.

У 2007 р. О. Василенко у своїй дисертації на основі здійсненого аналізу дійшла висновку, що бібліотечна статистика

(БС) є важливим джерелом відомостей для органів управління та широкого громадського загалу щодо забезпечення суспільства інформаційно-бібліотечними послугами та про стан бібліотечної справи в країні [2]. Досліджуючи методологічні аспекти формування статистичної інформації у бібліотеках, науковець визначила, що бібліотечний маркетинг (БМ) передбачає: систематичний аналіз інформаційних потреб користувачів; вивчення задоволення інформаційних запитів у системі бібліотечного сервісу; спрямування бібліотечних ресурсів на відповідне формування фондів; розвиток послуг, яких потребує суспільство на сучасному етапі; трансформацію діяльності відповідно до сучасних змін у системі соціальних комунікацій [1].

У 2010 р. Г. Степанченко здійснила аналіз затребуваності періодичних видань (журналів) у Науково-технічній бібліотеці Львівської політехніки, метою якого було вивчення ефективності їхнього використання і вироблення рекомендацій щодо передплати наукової періодики [10]. Використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань вивчали й науковці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського О. Ісаєнко [4] та О. Лопата [5]. На важливості формування "ядра" бібліотечного фонду наголошувала у своїх публікаціях Н. Самохіна, яка сформулювала таке визначення: "Ядро бібліотечного фонду — це необхідний мінімум документів, який повністю відображає функції, профіль, тип цієї книгозбірні. Сюди входять найзначніші видання, які користуються постійним попитом читачів і на які припадає значний відсоток усіх видач за читацькими запитамі" [8].

У 2012 р. науковці філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснили моніторинг використання журналів педагогічної та психологічної тематики упродовж 2011—2012 рр. Дослідження здійснювалось у рамках науково-дослідної роботи за темою "Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського".

Мета дослідження — аналіз використання галузевих періодичних видань з фонду філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського задля поліпшення якості формування фонду бібліотеки як у традиційній, так і електронній формах і задоволення інформаційних потреб користувачів у періодичних виданнях психолого-педагогічної тематики.

Об'єкт дослідження — українські та російські журнали педагогічної та психологічної тематики з фонду філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Предмет дослідження — читацькі замовлення користувачів читального залу філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Завдання дослідження — визначити кількість читацьких замовлень на кожне з досліджуваних видань з питань педагогіки і психології за 2011—2012 рр.; здійснити розподіл досліджуваних видань на групи за частотою запитуваності; проаналізувати найзатребуванішу частину фонду ("ядерні" та "активні" видання) української та російської журнальної періодики з питань педагогіки і психології; визначити категорії читачів, які найчастіше користуються досліджуваними періодичними виданнями; сформулювати рекомендації щодо розширення "ядра" української та російської журнальної періодики з питань педагогіки та психології.

Журнали педагогічної та психологічної тематики були обрані для дослідження як видання, які є особливо важливими для формування фонду науково-педагогічної бібліотеки. Головною метою діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є: інформаційне забезпечення розвитку вітчизняної педагогічної освіти, науки і практики, фахових потреб науковців і практиків освітньої галузі України, сприяння здійсненню наукових досліджень у галузі педагогіки, психології, методики викладання окремих навчальних предметів, впровадження досягнень науки, техніки, передового досвіду в практику роботи педагогічних навчальних закладів і їхніх структурних підрозділів — бібліотек, а також сприяння освіті, самоосвіті педагогічних, науково-педагогічних, бібліотечних фахівців, молоді, що навчається, батьків.

До уваги були взяті всі замовлення користувачів за 2011—2012 рр. на всі галузеві журнали незалежно від року їхнього надходження. Всього було проаналізовано 181 журнал з питань педагогіки та психології: 120 — українських і 61 — російський. Слід зазначити, що у практиці бібліотек вивчення використання періодичних видань здійснюється різними методами залежно від системи фіксації та обліку обслуговування, а саме — за читацькими формулярами, замовленнями чи листками обліку видачі журналів.

Було вивчено замовлення користувачів. Такий метод об'єктивно й чітко відображає фактичне використання кожного періодичного видання та не потребує перегляду всього масиву журналів з питань педагогіки та психології. Перший етап передбачав визначення кількості замовлень читачів на кожне з досліджуваних видань. Усього за означений період до читального залу філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на галузеві періодичні видання психолого-педагогічної тематики надійшло 110 604 замовлення, а саме: у 2011 р. —

61 347, з них 38 422 замовлення — на українські журнали та 22 925 — на російські, у 2012 р. — 49 257 замовлень, з них 28 840 — на українські журнали та 20 417 — на російські.

Мета другого етапу дослідження полягала в розподілі видань на чотири групи, що обумовлено частотою запитуваності журналів: перша група — висока запитуваність ("ядерні" — журнали, які становлять ядро журнального фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з питань педагогіки та психології); друга — середня запитуваність ("активні"); третя група — низька запитуваність ("пасивні"). До першої групи увійшли видання, які користувачі запитували більше 500 разів протягом року, до другої — від 100 до 500 разів, до третьої — від 1 до 100 разів на рік; до окремої (четвертої) — журнали, які з різних причин на момент аналізу не були використані читачами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл видань за частотою запитуваності

Українські періодичні видання	Російські періодичні видання
"ядерні" — 15 назв (13%)	"ядерні" — 9 назв (15%)
"активні" — 23 назви (19%)	"активні" — 19 назв (31%)
"пасивні" — 72 назви (60%)	"пасивні" — 29 назв (48%)
не використовувалися — 10 назв (8%)	не використовувалися — 4 назви (6%)

У табл. 2 відображено перелік "ядерних" українських і російських журналів з питань педагогіки та психології: ядро фонду українських і російських журналів з досліджуваної тематики становить 24 назви періодичних видань, що висвітлюють різні галузеві питання, а саме: загально-педагогічні — 9 журналів, дошкільна освіта — 2, початкова освіта — 3, середня освіта — 9, психологія — 1.

За типологічним складом це: науково-педагогічні видання — 3 назви, науково-теоретичні видання — 3, науково-методичні видання — 12, науково-практичні видання — 4, суспільно-педагогічні видання — 1, офіційні — 1.

До групи "активні" (запитуваність користувачами від 100 до 500 разів на рік) увійшли 23 назви українських і 19 назв російських журналів (див. табл. 3). Це видання, які користуються попитом у читачів і на які припадає значний відсоток усіх замовлень. Серед українських видань більшість становлять ті, що присвячені викладанню окремих предметів. Серед російських видань переважають науково-методичні та загально-педагогічні, які висвітлюють проблеми середньої освіти, зокрема питання організації роботи сучасної школи та методики викладання окремих навчальних дисциплін.

Таблиця 2

Ядро журнальної періодики з питань педагогіки та психології з фонду філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Ч.ч.	Українські журнали	Наявність в інформаційному ресурсі "Наукова періодика України"	Ч.ч.	Російські журнали
1.	"Англійська мова та література"		1.	"Alma mater"
2.	"Вивчаємо українську мову та літературу"		2.	"Воспитание школьников"
3.	"Дивослово"		3.	"Дефектология"
4.	"Директор школи, ліцею, гімназії"	+	4.	"Дошкольное воспитание"
5.	"Дошкільне виховання"		5.	"Инновации в образовании"
6.	"Інформаційний збірник та коментарі МОН молодьспорту України"		6.	"Народное образование"
7.	"Обдарована дитина"		7.	"Начальная школа"
8.	"Педагогіка і психологія. Вісник НАПН України"	+	8.	"Педагогика"
9.	"Початкова школа"		9.	"Школьные технологи"
10.	"Початкове навчання та виховання"			
11.	"Практична психологія та соціальна робота"			
12.	"Рідна школа"	+		
13.	"Українська мова і література в середніх школах, ліцеях, гімназіях та колегіумах", з 2012 р. — "Українська мова і література в сучасній школі"			
14.	"Управління школою"			
15.	"Шлях освіти"			

"Активні" журнали з питань педагогіки та психології

Ч. ч.	Українські видання	Наявність в інформаційному ресурсі "Наукова періодика України"	Ч. ч.	Російські видання
1	"Біологія"		1	"Вестник образования: сб. приказов и инструкций МОН РФ"
2	"Біологія і хімія в школі"	+	2	"Внешкольник"
3	"Вихователь-методист дошкільного навчального закладу"		3.	"Вопросы образования"
4	"Виховна робота в школі"		4	"Воспитательная работа в школе"
5.	"Відкритий урок: розробки, технології, досвід"		5.	"Директор школи"
6.	"Географія та основи економіки в школі" з 2012 р. "Географія та економіка в сучасній школі"		6.	"Завуч начальной школы"
7.	"Дефектологія"	+	7.	"Иностранные языки в школе"
8.	"Завучу. Усе для роботи"		8.	"Информатика и образование"
9.	"Зарубіжна література в школі"		9.	"Классный руководитель"
10.	"Імідж сучасного педагога"	+	10.	"Мир психологии"
11.	"Іноземні мови"	+	11.	"Начальная школа плюс: до и после"
12.	"Іноземні мови в навч. закл." з 2012 р. "Іноземні мови в сучасній школі"		12.	"Одаренный ребенок"
13.	"Класному керівнику. Усе для роботи"		13.	"Педагогические науки"
14.	"Комп'ютер в школі та сім'ї"	+	14.	"Педагогическое образование и наука"
15.	"Математика в школах України"		15.	"Психолог в детском саду"
16.	"Мистецтво та освіта"		16.	"Психологический журнал"
17.	"Мовознавство"		17.	"Психология обучения"
18.	"Палітра педагога"		18.	"Ребенок в детском саду"
19.	"Педагогіка і психологія професійної освіти"	+	19.	"Среднее профессиональное образование"
20.	"Українська література в загальноосвітній школі"	+		
21.	"Українська мова і література в школі"	+		
22.	"Фізика в школах України"			
23	"Фізичне виховання в школах України"			

Група "пасивних" журналів налічує 72 назви українських і 29 назв російських видань. Ті, що увійшли до цієї групи, читачі використовували тією чи іншою мірою (запитаність від 1 до 100 разів на рік), але переважна більшість цих журналів або подарункові й надходять нерегулярно, або регіональні й висвітлюють розвиток освіти в окремих регіонах України, нові (маловідомі користувачу), або надходять із запізненням, що призводить до втрати актуальності.

Видань, які увійшли до четвертої групи, — 7%: 10 українських та 4 російських журнали. 3 українських журналів переважна більшість — 6 назв — є новими виданнями, які почали надходити з 2011—2012 рр.

Мета третього етапу дослідження — проаналізувати перелік "ядерних" та "активних" журналів щодо наявності їх в електронній базі "Наукова періодика України". У 2009 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) розпочала проект формування депозитарію електронних копій наукової періодики України, нормативною базою якого є Закон України "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки" [7] і спільний Наказ ВАК України та НАН України "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського" [6]. У першому з названих нормативних актів наголошується на необхідності створення "електронних інформаційних ресурсів в архівах, бібліотеках та музеях, науково-дослідних установах з визначенням вимоги щодо обов'язкового зберігання в єдиному електронному форматі результатів наукової діяльності" та забезпечення вільного доступу "до результатів наукових досліджень, створених за рахунок коштів Державного бюджету України". У другому — конкретизується порядок реалізації вимог Закону й передбачається, що засновники журналів і збірники наукових праць, у яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук і на які можна посилатися в наукових статтях та дисертаціях, передають до НБУВ електронні копії видань, а бібліотека безоп-

латно розміщує ці копії на своєму сайті й забезпечує до них безоплатний доступ. На сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на основі інформаційного ресурсу "Наукова періодика України" створено інформаційний ресурс "Наукова періодика та збірники наукових праць України з питань педагогіки та психології". Об'єктом третього етапу дослідження були лише українські журнали, які увійшли до груп "ядерні" та "активні", оскільки інформаційний ресурс "Наукова періодика України" охоплює лише вітчизняні видання. Іншого інформаційного ресурсу, який би містив електронні повнотекстові версії російських журналів знайдено не було. Результати третього етапу свідчать, що з 15 "ядерних" українських журналів лише 3 представлено в "Науковій періодиці України". Найповніший архів повнотекстових версій представляє журнал "Директор школи, ліцею, гімназії", видання "Педагогіка і психологія" презентує не повнотекстові версії, а лише бібліографічний опис журналу, а журнал "Рідна школа" — бібліографічний опис та картотеку статей.

Із 23 українських "активних" журналів у ресурсі "Наукова періодика України" представлено тільки 8: "Дефектологія", "Імідж сучасного педагога", "Педагогіка і психологія професійної освіти", "Українська література в загальноосвітній школі", "Українська мова і література в школі", "Комп'ютер в школі та сім'ї", "Іноземні мови", "Біологія та хімія в школі", але у деяких з них подано не повнотекстові версії, а тільки картотеку статей.

У процесі моніторингу також було досліджено читачку аудиторію, яка користується журналами з питань педагогіки та психології (діагр. 1): найбільший сегмент — студенти (60%). Слід зазначити, що читачки запити цієї категорії користувачів на журнали педагогічної та психологічної тематики дуже часто повторюються впродовж одного дня. Тому, щоб уникнути відмов, треба активно пропагувати вільний доступ до інформаційних ресурсів "Наукова періодика України" та "Наукова періодика та збірники наукових праць України з питань педагогіки й психології".

Діагр. 1. Склад читачів філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, які користуються журналами з питань педагогіки та психології

Висновок. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що з метою якісного та оперативного надання читачам інформації, яка міститься в журналах педагогічної та психологічної тематики, що надходять до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також для розширення ядра названих видань потрібно:

— систематично досліджувати інформаційні запити користувачів (один раз на три роки);

— здійснювати моніторинг використання читачами журналів не тільки в традиційній формі, а й в електронному ресурсі "Наукова періодика та збірники наукових праць України з питань педагогіки й психології" (це дасть змогу представити повнішу картину щодо найпопулярніших журналів з педагогіки та психології);

— пропагувати вільний доступ до інформаційних ресурсів "Наукова періодика України", "Наукова періодика та збірники наукових праць України з питань педагогіки й психології";

— ініціювати поповнення інформаційного ресурсу "Наукова періодика України" повнотекстовими електронними копіями видань, які в результаті дослідження увійшли до групи найзапитованіших ("ядерних" та "активних") журналів педагогічної та психологічної тематики;

— активізувати роботу щодо популяризації нових журналів та пасивної частини фонду періодичних видань шляхом організації виставок нових надходжень, різноманітних тематичних експозицій, зокрема віртуальних, що розміщуються на порталі бібліотеки (із представленням обкладинки та змісту номера), під час проведення оглядів;

— розширити список журналів для опрацювання в електронному каталозі.

Список використаної літератури

1. Василенко О. М. Статистична інформація в бібліотечному маркетингу / О. М. Василенко // Бібліотечний вісник. — 2009. — № 5. — С. 3—8.
2. Василенко О. М. Бібліотечна статистика в Україні (1992—2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук / Василенко Ольга Миколаївна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К., 2007. — 20 с.
3. Іванюта П. В. Статистичний моніторинг в системі державного управління / П. В. Іванюта // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління. — 2011. — Вип. 1. — С. 110—117.
4. Ісаєнко О. О. Дослідження інформаційних потреб і запитів користувачів електронних науково-інформаційних ресурсів

Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского / Олександр Ісаєнко // Вісник Книжкової палати. — 2007. — № 8. — С. 22—25.

5. Лопата О. Моніторинг використання інформаційних ресурсів залів періодичних видань / О. Лопата, С. Верещагіна // Наукові праці Национальної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. — 2005. — Вип. 14. — С. 240—262.
6. Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань на зберігання до Национальної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : наказ ВАК України та НАН України від 07.07.2008 № 436/311 ; зареєстр. в Міністерстві України 15.01.2009 № 20/16036. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/law/08_elkop.html. — Назва з екрана.
7. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537—V // Відомості Верховної Ради України. — 2007. — № 12. — С. 102.
8. Самохіна Н. Ф. Організація інформаційних ресурсів для оптимізації їх використання / Н. Ф. Самохіна // Бібліотечний вісник — 2004. — № 5. — С. 17—20.
9. Словник іншомовних слів : 23 000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт [та ін.]. — К. : Довіра, 2000. — 1018 с. — (Бібліотека державного службовця. Державна мова і діловодство).
10. Степанченко Г. Л. Дослідження використання періодичних видань у Науково-технічній бібліотеці Львівської політехніки / Г. Л. Степанченко // Матеріали Другої науково-практичної конференції "Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства", Львів, 23 вересня 2010 р. / Нац. ун-т "Львівська політехніка", Науково-технічна бібліотека. — Львів, 2010. — С. 215—226.
11. Яковлева Ю. В. Селективний моніторинг використання бібліотечних фондів / Ю. В. Яковлева // Реєстрація, зберігання і обробка даних. — 2002. — № 1. — С. 89—96.

В статті представлені результати моніторингу використання журналів по педагогіці та психології в філіалі ГНПБ України ім. В. А. Сухомлинського. Сформульовані рекомендації по розширенню "ядра" журнального фонду педагогічної та психологічної тематики.

The paper presents the results of monitoring the using of journals on pedagogy and psychology at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library's branch of Ukraine. Recommendations regarding the extension of the journal fund "core" on educational and psychological topics.

Надійшла в редакцію 4 квітня 2013 року